

Alfred Lewaan

"K.G."-boek

Voorwoord

In 2018 verwierf het Stadsarchief te Breda een bijzonder stuk, het is een collage van foto's, knipsels en verhaaltjes vervaardigd door W.J. van der Zwaan (NL – BdSA, Archief/collectie: VZ0010 Varia 1 vanaf 15^e eeuw, inventarisnummer 1001). Het stuk bestaat uit een beschrijving van een vakantie in 1936, de mobilisatietijd en de periode van krijgsgevangenschap in Duitsland.

In het voorliggende werk is alleen de periode van krijgsgevangenschap uitgewerkt, Daarbij zijn gegevens uit andere bronnen toegevoegd. Het verhaal van W.J. van der Zwaan is het enige tot heden bekende verslag dat de omstandigheden in het Arbeitskommando van Firma Homann in Herzberg am Harz beschrijft en daardoor zeer waardevol.

E. van der Most

Gouda, 27 december 2020

Personalia

Willem Jacob van der Zwaan werd geboren op 4 maart 1920 te Breda.

Hij was een zoon van Jacob van der Zwaan en Neeltje Maria Leijs.

Hij was als soldaat ingedeeld bij het 6^e Regiment Infanterie (6 R.I.).

Van beroep was hij horlogemaker. Hij bezet diploma A van de MULO, had 3 jaar handels-avondschoon doorlopen en een middenstandsdiploma en vakdiploma behaald. Hij sprak Frans, Duits en Engels.

Of en waar hij in de meidagen van 1940 ingezet is geweest, is niet bekend. Evenmin is bekend of hij in die periode voor het eerst krijgsgevangen is gemaakt. Zijn naam komt niet voor op de lijsten van krijgsgevangenen uit die tijd.

Deze lijsten zijn helaas verre van compleet, van de circa 30.000 Nederlandse krijgsgevangenen zijn slechts de namen van 12.000 mannen bekend.

Op 24 juni 1943 diende hij zich te melden in het Wehrmachtslager aan de Zonnebloemstraat in Amersfoort ten einde opnieuw te worden afgevoerd in krijgsgevangenschap. N.B. in zijn verhaal stelt hij zelf dat hij zich een dag eerder meldde.

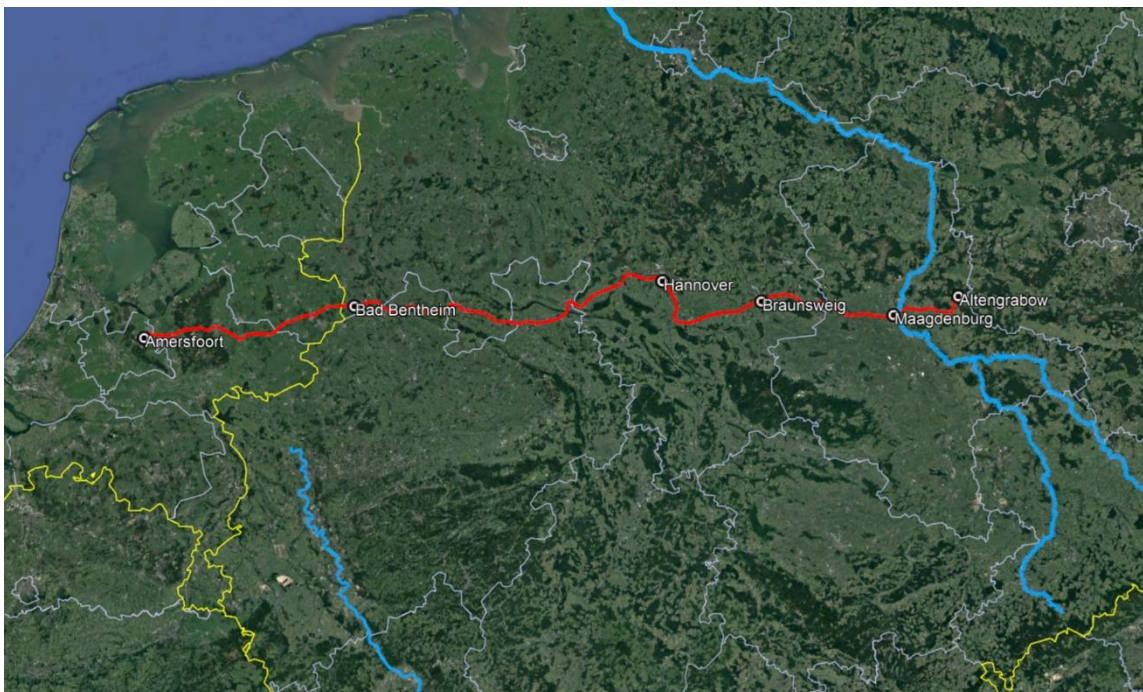
Naar Amersfoort 23 juni 1943

Woensdag 23 juni 1943

In het kamp aangekomen werden we ondervraagd. De vele houders van Duitse Ausweisen en leden der Nazi's konden doorgaan, maar de arme drommels zonder papieren en diegenen, die zich nog Nederlander genoeg voelen om geen Mof in de armen te nemen, werden achter de draad gesloten. Dat was woensdags.

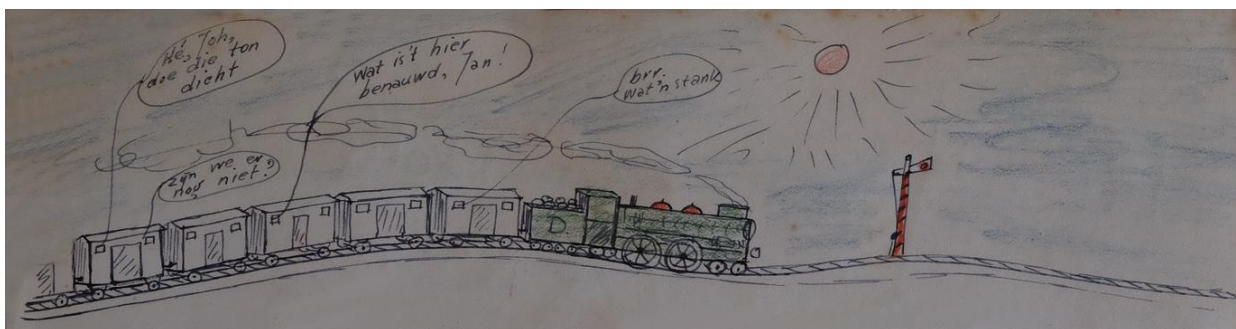
Zaterdag 26 juni 1943

's Zaterdags gingen we met de 253 man van het 6^e Regiment Infanterie naar het station en werden in de veewagens gepropt. De heenreis ging over Oldenzaal, Bad Bentheim, Hannover, Braunschweig, Maagdenburg naar Altengrabow.

De reisroute vanaf Amersfoort tot aan Altengrabow (interpretatie E. van der Most op een ondergrond van Google Earth 2020)

Onderweg werden wagons aangekoppeld van de mannen die zich in Assen hadden moeten melden, waardoor het transport uiteindelijk in totaal 460 man zou omvatten.

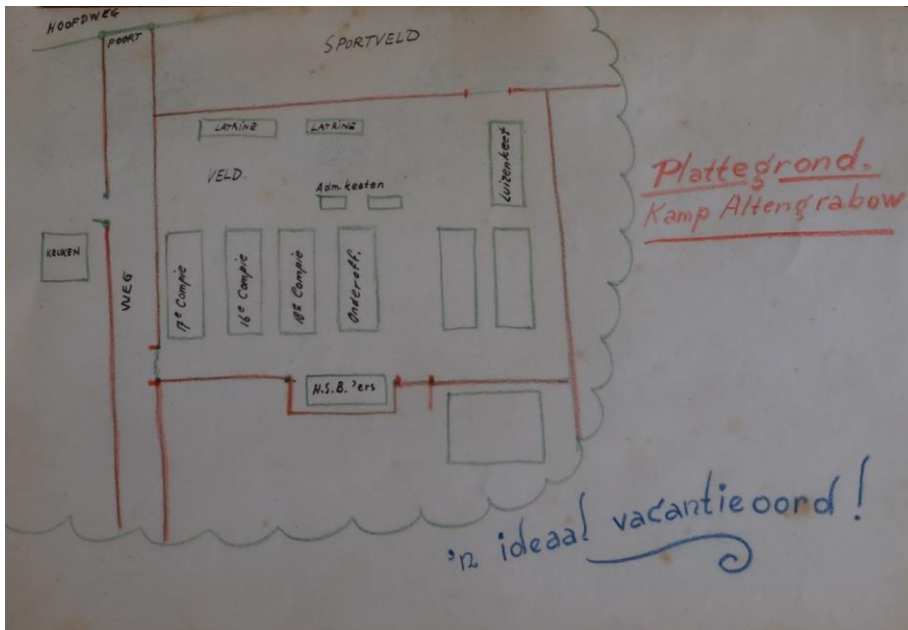

Zo gingen we dan in afgesloten goederenwagens op reis. De wagon kwam niet meer open voor het eind van de reis. Erin stond een ton, waarin we onze behoefte konden doen. Dan waren er vier hele kleine raampjes, waar je op je tenen voor kon staan kijken en die nog met prikkeldraad waren afgeschermd. We deden over die reis bijna 36 uur en kwamen 's zondagsavonds in Altengrabow aan. Gedurende de reis was het erg warm en ook de wandeling onder gewapend geleide, met onze koffers op de schouders, viel niet mee.

Altengrabow

Zondag 27 juni 1943

Toen we in het kamp aankwamen, bleek ons al gauw, waar we in terecht kwamen, gezien de vele hongerige gezichten en de verhalen! *In Altengrabow kwamen we in het Vorlager.*

Tekening van het "Vorlager" van Stalag XI-a Altengrabow

Combinatie van topografische kaarten met in het rode kader linksonder de zes paardenbarakken en rechtsboven de drie ontluizingsbarakken. In groen het Lazarett. R= Regelbahn, S= Smalspoor

Aankomst in Altengrabow, ondergebracht in een lege paardenstal. Ontluisd, koffers op een zolder, kofferinspectie op verboden artikelen, zoals kompassen, wapens, landkaarten, zaklantaarns, etc. Mijn neef uit Delft gesproken.

In Altengrabow werd een pasfoto gemaakt en werd een vingerafdruk afgenomen. Beide werden aangebracht op een zogenaamde Personalkarte I. Deze is bewaard gebleven in Nationaal Archief collectie 1001 en hierna afgebeeld.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Personalkarte I: Personelle Angaben

Kriegsgefangenen-Stammlager: **Stalag XIA**

Bezeichnung der Erkennungsmarke
 Nr. **108469**
 Lager: **Stalag XIA**

Des Kriegsgefangenen

Name: *VAN DER ZWAAN*
 Vorname: *WILLEM JACOB*
 Geburtsort: *4-3-1910 BREDA*
 Religion: *R. KATH.*
 Vorname des Vaters: *JACOB*
 Familienname der Mutter: *LEYS*

Staatsangehörigkeit: *NEDERLANDER*
 Dienstgrad: *SOLDAAT*
 Truppenteil: *6 R I* Komp. usw.:
 Zivilberuf: *WIRTSCHAFTL.* Berufs-Gr.:
 Matrikel Nr. (Stammrolle des Heimatstaates):
 Gefangennahme (Ort und Datum): *AMERSFOORT 20/11/43*
 Ob gesund, krank, verwundet eingeliefert:

Lichtbild		Nähere Personalbeschreibung	
	Größe	Haarfarbe	Besondere Kennzeichen:
	<i>1.82</i>	<i>BLOND</i>	<i>Augen: BLAU</i>
		Name und Anschrift der zu benachrichtigenden Person in der Heimat des Kriegsgefangenen	
		<i>VATER: JACOB VAN DER ZWAAN</i> <i>VAN BERGENSTRAAT 2 a</i> <i>BREDA</i> <i>HOLLAND</i> Wenden!	

Zentrenungen:

Bezeichnung der Erkennungsmarke Nr. **108469** Lager: **Stalag XIA** Name: *VAN DER ZWAAN*

Beschäftigung der Erkennungsmärke
 Nr. **118469**
 Vager: **Stalag XIA**

Charaktereigenschaften u. a.	Besondere Fähigkeiten	Sprachkenntn.

Schutzimpfungen während der Gefangenschaft gegen			Erkrankungen		
Veden	Sonstige Impfungen (Ty. Paratyph., Ruhr, Cholera usw.)	Krankheit	von	Revier bis	
am 3. 7. 43 Erfolg <i>ja</i>	am 29. 6. 43 gegen T.	am gegen			
am Erfolg	am 3. 7. 43 gegen T.	am gegen			
am Erfolg	am 7. 7. 43 gegen T.	am gegen			
	am gegen	am gegen			

Versetzt, n. st. XIB a 29.7.43

Datum	Grund der Versetzung	Neues Nr.-Geft.-Vaer	Datum	Grund der Versetzung	Neues Nr.-Geft.-Vaer

Kommandos

Datum	Art des Kommandos	Rückkehrdatum
30.7.43	VOM ST. XIA AUFENGRABEN NACH KR 5001 HERZBERG (HARZ) KR. OSTERODE	

Dinsdag 29 juni 1943

Verjaardag Prins Bernhard. Dit gevierd met openlucht cabaret, leider Appie Eenhoorn Rotterdam (kgf 108399). Registratie en inenting. Beroeps onderofficieren vertrokken naar (*Arb.kdo Greibensee dat valt onder Stalag III-b*) Fürstenberg.

Woensdag 30 juni 1943

Weer kofferinspectie, daar NSB'ers een kompas verraden hadden. Foto's maken voor registratiekaart. De Russen, onze naaste burens, zingen hun volksliederen.

Zaterdag 3 juli 1943

Tweede maal ingeënt. Krib afgebroken om schoon te maken. Jo van Duuren (kgf. 108470) zet "echte" thee op een stiekem vuurtje. 's Avonds cabaret.

Zondag 4 juli 1943

Burgerpak aangetrokken met stropdas! Om 09.30 uur godsdienstoefening in onze barak. Er vertrokken twee compagnies naar (*Stalag IV-b*) Mühlberg. 's Avonds arriveert een nieuwe ploeg van 600 man. Wij verhuisd.

Donderdag 8 juli 1943

Ochtendgebed in barak 14. Naar het sportveld voor exercitie. De was gedaan. Bridgen. Extra appèl voor berechting van een dief. Veel luchtafweer in de verte en overvliegen.

Zondag 11 juli 1943

Om 08.00 uur Heilige Mis en Protestantse bijeenkomst, geleid door onderofficieren. Om 09.00 uur appèl met straf voor twee man, die stiekem gestookt hadden. Vandaag voor het eerst eetbare soep. 's Middags kaarten. 's Avonds een ernstige zieke weggebracht, die iets aan zijn halswervel had.

Maandag 12 juli 1943

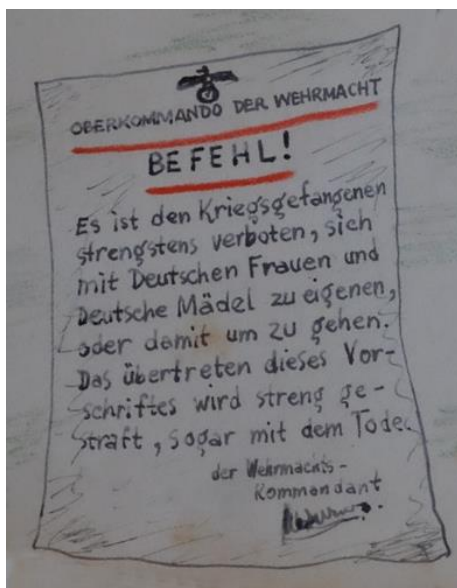
Bij het ochtendappèl weer drie stiekeme stokers gestraft met een dag geen eten. Mensen gevraagd voor vrijwillig werk in een graansilo. Slechts twee man van onze compagnie melden zich. Ook onderofficieren worden gevraagd om vrijwillig te gaan werken. Zes van de 32 van onze compagnie melden zich. De anderen komen apart achter de draad.

Dinsdag 13 juli 1943

Van de honger aan mijn gortmout begonnen. Daar er geen kookgelegenheid was, werd deze rauw opgegeten. Bedorven worst bij ons broodrantsoentje (1/7 brood per persoon). Naar het badhuis van de Russen, waar we gezamenlijk onder de douches moesten (Kultuur!)

Dinsdag 20 juli 1943

Richard Kennis (kgf 108476) met griep op bed. Veel zieken. Vertrek van de onderofficieren die geweigerd hadden te werken. Nieuwe samenstelling van de compagnieën. Karel van Brink (kgf 108461) compagnie-commandant. Geheim militair weekoverzicht door een ex-journalist. Verbod om met Duitse vrouwen om te gaan (algemene hilariteit!)

Vrijdag 23 juli 1943

Luizen in onze barak. Naar het badhuis voor ontluizing.

Bod gekregen op mijn horloge door een Rus, voor 5 grote broden en 10 pakjes Russische tabak.

Verbod om 's avonds na 22.00 uur buiten te komen. 's Nachts een dief betrapt.

Maandag 26 juli 1943

's Morgens pakje erwtensoep opgegeten (vanwege het vele eten dat we kregen), dat ik 's nachts had geweekt.

Ik werd er echter ziek van en ging op ziekenrapport. Kreeg 3 aspirines. Veel hoofdpijn.

Om 12.00 uur vertrokken 169 man, waaronder mijn vriend Christ Pinxteren (kgf 108475), Arend de Vries (kgf 108403), Anton Sips (kgf 108459), Ton Meeuwissen (kgf 108483) naar (*Stalag IV-b*) Mühlberg.

Vandaag van enkele Fransen stiekem goede berichten ontvangen.

Luchtalarm. 's Avonds om 17.30 uur op het appèl werden er 190 man bekend gemaakt voor vertrek naar Herzberg op donderdag. Ook ik was er bij.

Dinsdag 27 juli 1943

Om 08.00 uur het kamp uit, om uniformen te gaan halen. Ik kreeg een Franse overjas, omdat ik eigen uniform had.

Er was vandaag een Rode Kruis commissie geweest voor onderzoek en onze commandanten hebben klachten ingediend over het zeer slechte en onvoldoende voedsel en over de slechte ligging. Onze burgerkleding werd afgenomen en opgezonden (*naar huis*).

Woensdag 28 juli 1943

Hevige diarree vandaag, dat is een algemeen verschijnsel.

Er zijn 71 man die naar boeren moeten, uitgezocht.

Naar de kofferzolder om de koffers te gaan halen en de boel in te pakken. Luchtalarm.

Vandaag voor het eerst boter (margarine) bij ons brood (vanwege het protest van de Rode Kruis commissie).

Donderdag 29 juli 1943

's Morgens alles inpakken. Om 09.45 kofferinspectie.

Aantreden en soep halen; bij de koffers opeten. Brood verdelen met groepen van 22 man, ook vlees in blik.

Ook ik werd groepscommandant. Om 12.30 uur naar het stationnetje. Met 44 man in een wagon.

Na een paar uur wachten op reis. Zeer warme reis en erg benauwd. Ook was er weer een ton!

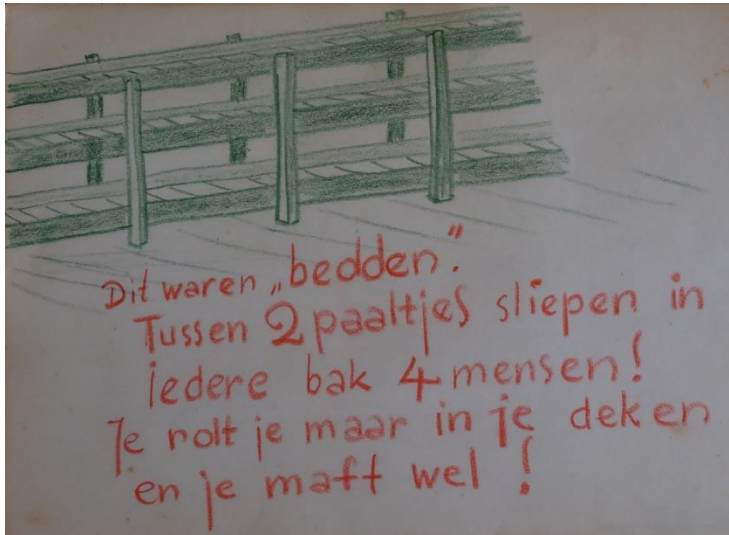
Plassen deden we in een bus en gooiden die door het raampje leeg. Er waren slechts twee raampjes met prikkeldraad er voor. 's Nachts werd in Maagdenburg gestopt. Daar was luchtalarm. We bleven daar tot 04.00 uur staan.

Herzberg

Vrijdag 30 juli 1943

's Nachts slechts een uurtje gedut. Allen zaten in het blote bovenlijf en er waren veel mensen met diarree en twee werden ziek. Om 12.30 uur in Herzberg. De zieke hebben we uit de wagen getild en op een ladder naar de fabriek gedragen. Aantreden op het fabrieksterrein. Daar stonden de dikke directeur Fuchs, een ongunstig uitziend Unteroffizier en enkele soldaten. Allen naar binnen. Na een uur weer aantreden. Indeling per nummer en een krib opzoeken. Na een uur alles onder de vlooiën. Wassen. 's Nachts diarree en veel vlooiën.

Groepsfoto voor het Lager, de zes man die in 1 krib bij elkaar sliepen (in het midden staand Willem Jacob van der Zwaan)

Zaterdag 31 juli 1943

Opstaan om 05.00 uur! Indeling in twee ploegen, namelijk "Plattenwerk" en "Sägewerk", hetgeen de aanduiding voor de twee verschillende fabrieken bleek te zijn.

Om 06.00 uur naar de fabriek, waar we onze indeling verder te horen kregen. Ik had het geluk om samen met Toon Assink (kgf 103389) uit Amsterdam bij een 65 jaar oude monteur uit Bremen te komen. Deze heette Fritz Becker en sprak tamelijk wat Nederlands, omdat hij vier jaar in Nederland had gewerkt. Hij was in het begin vrij behoorlijk tegen ons. We moesten vooral veel pijpen en buizen bewerken en ook in de smederij werken. Het eten leek ons een ware verbetering, want onze eigen koks hadden zelfs stampot van uien en kool klaargemaakt. Dit zou ook wel spoedig veranderen. Nadat we tot 18.00 uur hadden gewerkt, waren we 's avonds vrij om ons "home" wat in te richten.

Zondag 1 augustus 1943

Om 06.30 uur opstaan. Er was een werkploeg uitgestuurd en wij waren vrij.

We ruimden kalm het Lager op. Er werd door een man, Andreoli (kgf 103098) uit Haarlem, een Heilige Mis voorgelezen en een ander, van Roekel (kgf 108208) uit Arnhem. Hield een Protestantse dienst. Mijn snor doe ik al die tijd had laten staan, heb ik afgeschoren, omdat hij zo kriebelde!

De rest van de dag met kaarten en lezen doorgebracht. Om 21.00 uur naar bed.

Maandag 2 augustus 1943

Weer om 05.00 uur op en 06.00 uur naar de fabriek.

In de smederij gewerkt. 's Avonds een toespraak van de Unteroffizier, onze Lagerführer. Ik kon voor een overhemd en een paar sokken een overall ruilen, waar ik erg blij mee was. Om 21.30 uur naar bed.

Het dagboek wordt nu wat eentonig, omdat veel dagen vrijwel hetzelfde zijn en daarom is het beter om de belangrijkste gebeurtenissen eruit te halen. We zullen nu verder vertellen, hoe het krijgsgevangenen leventje in Herzberg zich afspeelde.

Ons Lager bestond uit een stenen gebouwtje dat vroeger als kuiperswerkplaats van de houtzagerij had dienst gedaan. Er lag een geheel cementen vloer in, met rails van een fabriekspoortje. Verder was er een zolder in, met een houten trap naar boven. Beneden was de ruimte ingedeeld in: een eetzaal (hok, waar men binnenkwam en waarin wat tafels en banken stonden en waar ook een nachtlatrine was, zodat het er altijd flink rook), een keuken, een bijkeuken, een kleermakershok en een slaapzaal. Boven was alleen een slaapruijnte. De eetzaal was direct door een deur met de buitenlucht verbonden. Door een deur kwam men in de bijkeuken en daar was weer een deur naar de keuken. In de eetzaal was verder nog een soort loketje, waar een luik inzat, dat van de keuken uit geopend kon worden en waardoor de kok het eten serveerde.

Vlakbij de buitendeur was een andere deur, waarmee men in het kleermakershok kon komen. Dit was een heel klein hokje waar een laag bankje voor de schoenmaker stond, met een tafeltje en wat schoenmakers gereedschap. Verder stond er een tafel langs twee muren, waarop de kleermakers hun domein hadden. Rommelig was het altijd!

In de eetzaal was een deur waarmee men door een donker nauw gangetje in de slaapzaal kon komen.

De slaapzaal was een zeer samengestelde ruimte waarin ongeveer 100 man moesten slapen. De houten kribben stonden er twee boven elkaar en dan stonden ze twee aan twee tegen elkaar. Tussen iedere vier kribben was een gangetje waar juist één man tussen paste. Men zal zich kunnen indenken, dat het een zeer bekrompen boel was en dat de kleine ruimte met de grote hoeveelheid mensen (in totaal ongeveer 190 tot 200 man) steeds en vooral in de zomer, erg benauwd was en vooral 's morgens vroeg erg stonk. In het midden der slaapzalen stond een rij lange ruwhouten tafels met eenvoudige banken. Langs de houten muren waren planken getimmerd, waarop de koffers en andere huishoudelijke artikelen een plaatsje vonden, terwijl aan de kribben regelmatige kledingstukken e.d. hingen, wat intussen streng verboden was! Verder was er onder de strozak een ideale bergruimte, evenals onder het hoofdkussen, welke bergplaats ook verboden was! Natuurlijk werden deze bepalingen regelmatig overtreden zoals trouwens met alle bepalingen en voorschriften het geval was. Alles moest opgeborgen worden in de ene koffer, die men mocht bezitten. Op een zolder in een van de fabrieksgebouwtjes moesten we de andere, overvullige koffers opbergen en die zolder ging op slot. Later moesten we, wegens de grote rommels en plaatsruimte in het Lager, met twee man van een koffer doen en moesten de andere koffer op de zolder zetten. [...] Midden in de beneden slaapzaal was een houten trap met leuning naar de bovenslaapzaal. Langs de ramen aan de ene zijde van de beneden slaapzaal was een lange houten goot, met zink bekleed, waarboven zes kranen bevestigd waren. Dit geval deed dienst als wasgelegenheid voor 200 man! Men kan zich wel voorstellen dat het 's morgens een gedrang van jewelste was, om zich te kunnen wassen. Ook is het begrijpelijk dat er enkele "heren" waren, die het te bezwaarlijk vonden zich ieder morgen in dat gedrang te begeven en zich dan ook maar liever niet wasten!

De bovenslaapzaal, ook wel zolder genaamd, had dezelfde kribbenopstelling als beneden en dus ook zeer bekrompen. Over de zolder liepen dikke balken, waarop de bovenbewoners hun koffers konden plaatsen. Ook hier kwamen naderhand in het midden tafels met banken. De zolder had een schuin dak met twee luchtkokers, doch het was er altijd zeer benauwd.

De verwarming van het Lager was behoorlijk. In de benedenslaapzaal stond een hoge stenen oven, naar Russisch model. Het was een hoog, vierkant bakstenen geval, waar onderin een vierkant gat zat, waarin men hout kon stoppen en dat, mits men het goed aanhield, veel warmte gaf. Bovenop zat een dikke ijzeren buis, die met een bocht over de zolder liep en daarmee de bovenslaapzaal verwarmde. Om de kleermakerswerkplaats stond een gewone kachel. De keuken was een flinke ruimte, met een groot raam (als alle ramen voorzien van stevige tralies) een deur naar de bijkeuken, een loket naar de eetzaal en een apart hok voor het opbergen van levensmiddelen, een tafel, een paar bankjes, een gootsteen met aanrechttafel en verder koksessen, lepels, emmers en tonnen.

De bijkeuken was een lange ruimte, met stenen vloer en afvoergoot. Er was ook een lange zinken goot met kranen en verder een stoomleiding met zes douches, die in verbinding stond met de stoomketel van de zagerij. Eens per week kwam er stoom op (meestal 's zaterdags) en dan konden we baden. We stonden dan vaak met circa 30 man onder die zes douches te krielen. In de bijkeuken werden voorts de groenten en aardappelen schoongemaakt. De nachtlatrine was een klein hokje met een plank met een gat erin en een stenen gootje met afvoer voor het doen der kleine behoeften. Het rook er altijd zeer sterk!

Bewaking

[We stonden] onder bewaking van een [...]. Om het kamp, dat helemaal door prikkeldraad omgeven was, bevonden zich bewakingsposten in houten torens, die steeds bemand waren, terwijl 's avonds op verscheidene punten mitrailleurs stonden opgesteld. Binnen de prikkeldraadomheining konden wij ons vrij bewegen. Wanneer er gefloten werd, moesten wij ons op bepaalde plaatsen verzamelen en dan werden we geteld door onze

Compagniecommandant en aan een Duitser (meestal Unteroffizier) gemeld. Ook riepen die ons bij elkaar als er iets gebeurd was, dat de Mof ons wilde verwijten, of als er iets aan de hand was.

In Herzberg waar ons Lager geheel getralied was, hadden we daarnaast een kleine ruimte (ongeveer 5 bij 10 meter) waar we soms, zolang het licht was, vrij konden bewegen. Bij het vallen van de duisternis, of soms veel eerder, ging de Lagerdeur op slot en werd niet voor de volgende morgen geopend, om [...] open te gaan. Eén uitzondering [...]. Bij grootalarm ging de [...] veel geschreeuw naar de schuilkelders gejaagd, die daarna door een schildwacht onder bewaking stonden.

Afel door 11 Juli 1945

M. V.

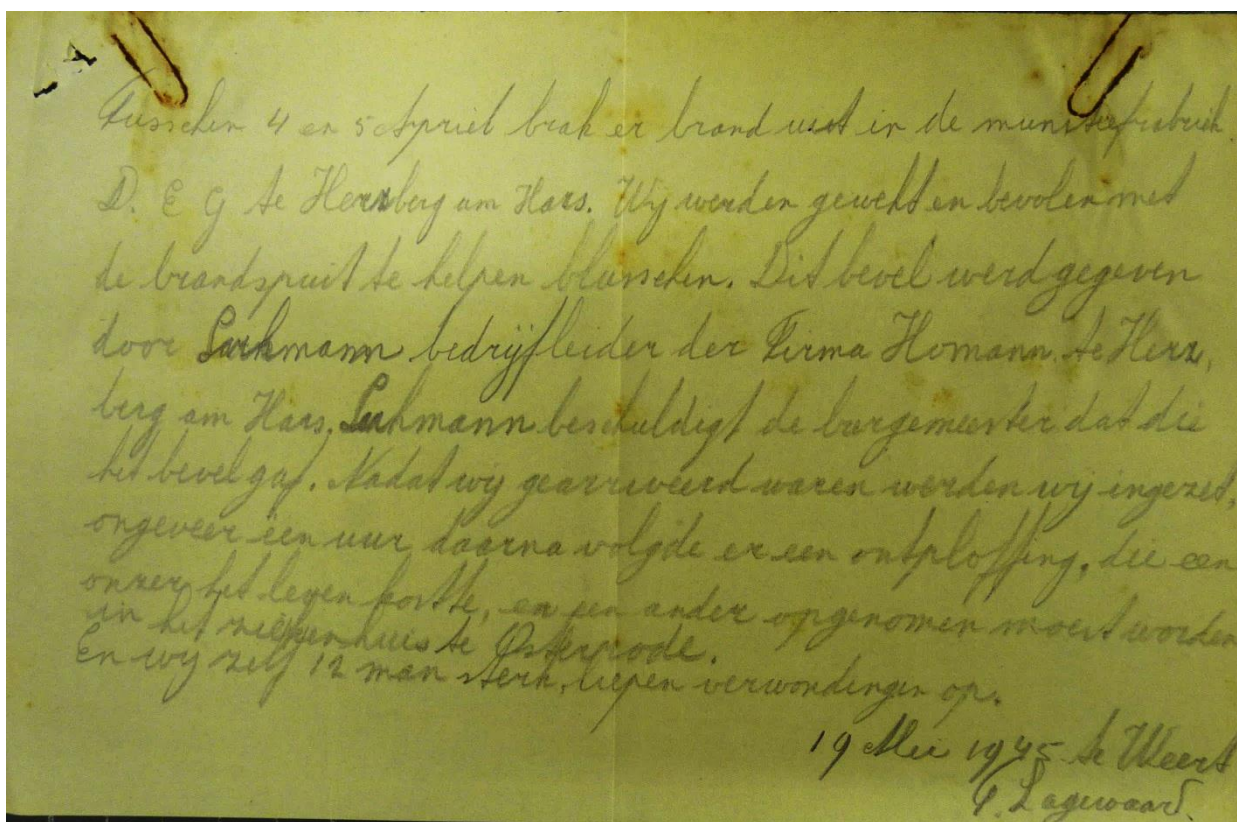
Als antwoord op vraag 24 vraag ik U aandacht voor het volgende.

Volgens de bepaling der Conventie maggen M.G. aan geroep bleef eelste worden. Nu werd het laatste jaar van ons geroep dat wij bij lucht-
alarm door werken moesten tot rooigenaand fabrieks alarm gegeven
werd, dit werd gegeven na groot alarm wanneer de vlieg tuigen boven
waren, dan moesten we nog 3 à 400 meter lopen voor we bij onze
schuilplaats waren, dit is mijns inziens een verstreding der Conventie.
Dit zijn meerdere personen geraanseld met geroep of bagriet. Doch dit
is voor roover ik weet niet gebered dan nu het spelen van een strafpen
feit onerreids. Maar dan zijn lyfstraffen voor M.G. toch altyd eelste.
Door het eerst genoemde was aansprekelyk de chef der fabriek der Ober-
land man. Bandhofstrasse te Oberberg. Van het laatste onse
komme van de florer Jefe: Calbenberg. Als wilt U over en of
ander nader inlichting wenschen dan zal ik deze op U verzoek
verstrekke.

Als verzachtend
A Vos.

Wat in dit kader ontbreekt is de vermelding van het noodlottig ongeval op 4/5 april 1945, waarbij soldaat Lodewijk Jan Peperkamp (kgf 108627) om het leven kwam en soldaat Govert Morelissen (kgf 108499) een schedelbasisfractuur opliep (repatriëringsformulier soldaat Oudega kgf 108607). Soldaat Morelissen is uiteindelijk op 9 juni 1945 in een Lazarett te Osterode aan zijn verwondingen bezweken. Beide zaten in een groep die gedwongen werd om bluswerk uit te voeren bij de nabijgelegen munitiefabriek "Kiefer". Hier was na een bombardement brand uitgebroken.

Tussen 4 en 5 april brak er brand uit in de munitiefabriek D. E. G. te Herzberg am Harz. Wij werden gewekt en bevolen met de brandspuit te helpen blussen. Dit bevel werd gegeven door Lehmann, bedrijfsleider der firma Homann te Herzberg am Harz. Lehmann beschuldigt de burgemeester dat die het bevel gaf. Nadat wij gearriveerd waren werden wij ingezet, ongeveer een uur daarna volgde er een ontploffing, die één onzer het leven kostte en een ander opgenomen moest worden in het ziekenhuis te Osterode. En wij zelf, 12 man sterk, liepen verwondingen op.

19 Mei 1945 te Weert
T. Lagewaard.

Bijlage bij het repatriëringsformulier van soldaat Teunis Lagewaard kgf 108648 (Nationaal Archief collectie 2.13.98, inv. 136)

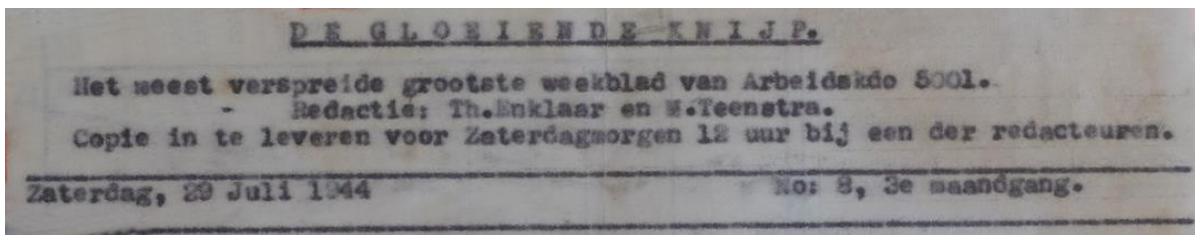
Tussen 4 en 5 april (1945, red.) brak er brand uit in de munitiefabriek D.E.G. te Herzberg am Harz. Wij werden gewekt en bevolen met de brandspuit (de bedrijfsbrandspuit van Homann, red.) te helpen blussen. Dit bevel werd gegeven door Lehmann, bedrijfsleider der firma Homann te Herzberg am Harz. Lehmann beschuldigt de burgemeester dat die het bevel gaf. Nadat wij gearriveerd waren werden wij ongez. Ongeveer een uur daarna volgde er een ontploffing, die één onzer het leven kostte en een ander opgenomen moest worden in het ziekenhuis te Osterode. En wij zelf, 12 man sterk, liepen verwondingen op. 19 mei 1945 te Weert, T. Lagewaard.

Langs het Lager liep een modderweggetje en aan de overkant van dat weggetje stond een groene houten keet, waar de Duitse wacht in zetelde. Het bestond uit een bureautje, een slaapplek voor de Wachtleute, een slaapplek voor de Lagerführer, enige bergkruimten (waarvan onze vertrouwensman er één in gebruik had en de keuken de andere) en voorts was er de ziekenzaal en de slaapplek der twee Sanitätlers of ziekenverplegers in gevestigd. De Wachtleute en hun commandant, de Lagerführer, wisselden nogal dikwijls en zo hebben we heel wat verschillende Duitse tronies als bewaker meegemaakt. Als Lagerführer hebben we eerst een Unteroffizier met een zeer ongunstig geschonden gelaat gehad en naderhand kwam optreden de "Gefreiter Kahlenberg". Deze is erg berucht geworden gezien zijn Hitlerlures. Hij was een lange opschepper van nauwelijks 21 jaar, die ontzettend opspelen en schreeuwen kon en bovendien zeer hardhandig was. Hij was zeer streng en vaak erg onredelijk, kortom het echte type van Nazi-Duitsers. Het was een reuze opluchting toen hij vertrok, met bestemming Oostfront.

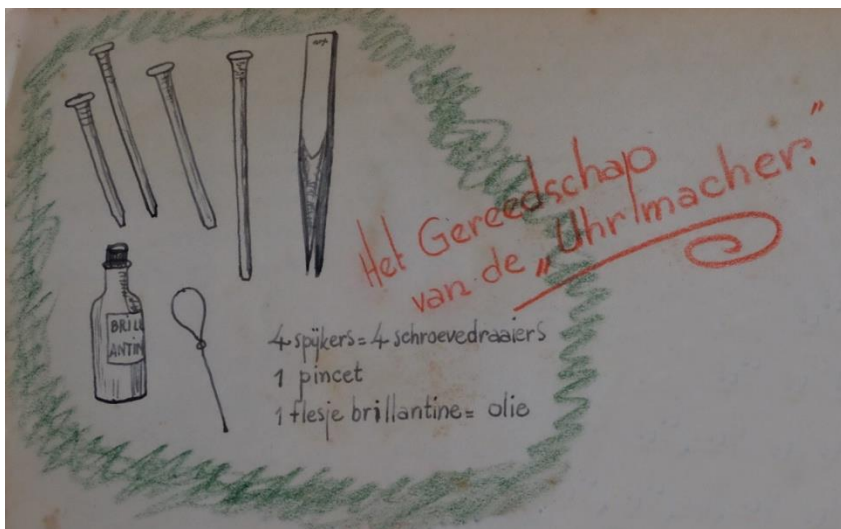
Verder hebben we nog meerdere Unteroffiziers, een Obergefreiter en een Feldwebel gehad. Sommige Wachtleuten waren erg menselijk en hielpen ons vaak met een of ander, doch weer anderen sloegen ons en hingen de beest uit. We gingen steeds in ploegverband onder gewapende geleide naar de fabriek en werden de gehele dag min of meer bewaakt. De ploegen die buitenaf, bijvoorbeeld in de bossen, werkten kregen steeds zo'n schildwacht mee. Ook in de fabrieken liepen ze dag en nacht.

Steeds zijn er verschillende werkploegen geweest. Het begon al met de indeling: "Plattenwerk" en "Sägewerk". Dit Plattenwerk was een fabriek die oud afvalhout verwerkte tot houtvezelplaten, die per spoor of auto verzonden werden en meestal gebruikt werden voor noodwoningen aan te kleden. Het Sägewerk was een gewone houtzagerij die bomen zaagde, welke uit de bossen in de omtrek gehaald werden. Er was dan ook regelmatig een zogenaamde "bosploeg". Dit waren jongens die af en toe naar de bossen moesten om bomen te zagen en te hakken. Verder waren er nog andere ploegen en lossen baantjes, onder andere de "Fahrbereitschaft", een ploeg jongens die steeds bij verschillende bazen in het stadje werkten en waaronder dan ook van alles huisde. Een of twee ervan waren regelmatig bij een wasserij. Anderen bij kolenboeren. Ook op het station moesten ze vaak karweitjes doen, zoals wagons lossen of laden. Verder was er de "Firma Brakel", een ploeg jongens die metsel- en timmerwerk deden bij een aannemersfirma. De "Firma Schmidt", was evenals "Teidel" en ploeg die voornamelijk grondwerk verrichtte. Er waren ook losse werkkrachten. Twee jongens, namelijk Theo Enklaar (kgf 108541) en Mart Teenstra (kgf 108227), waren op het kantoor van de fabriek (waar ze de redactie vormden van "De Gloeiende Knijp", het weekblad van Arb.kdo 5001 Herzberg).

Mathijs van Harlingen (kgf 108659) was, evenals Peter Koelink (kgf 108625) in de stal en verzorgden de paarden. Ook is er één, namelijk Willem Diederiks (kgf 103030), als assistent bij een tandarts geweest, terwijl ik nog de eer heb gehad twee keer een paar weken bij een horlogemaker door te brengen."

Normaal was ik ingedeeld bij het "Plattenwerk" en, na eerst enige maanden bij een monteur werkzaam te zijn geweest, vertrok deze en kwam ik aan een grote machine, de "Langsiebmachine" te staan. Dit was een reuze lange machine van 72 meter lengte, welke wij met twee man moesten bedienen. Ik had het voorste gedeelte voor mijn rekening en Jan Walet (kgf 103238) uit Bussum het achterste. Vaak hebben we etter en bloed getranspireerd, omdat het ding zo slecht liep en zoveel gebreken had, doch ook hebben we het er wel eens gemakkelijk gehad.

De Langsiebmachine bij Firma Homann in Herzberg

Het Plattenwerk gezien vanaf de inrit aan de Bahnhofstrasse in 2018 (foto E. van der Most)

De inrit aan de Bahnhofstrasse met portiersloge en directeurswoning in 2018 (foto E. van der Most)

We hadden twee ploegen in het Plattenwerk, namelijk de ene week nachtdienst en de andere week dagdienst.

Groepsfoto voor de ziekenbarak (foto Joods Historisch Museum obj. F301525)

Groepsfoto voor de ziekenbarak met op voorste rij links Karel van. Brink (foto Joods Historisch Museum obj. F301528)

Groepsfoto voor de ziekenbarak met op 1e links staand Karel v.d. Brink (collectie Langhenkel).

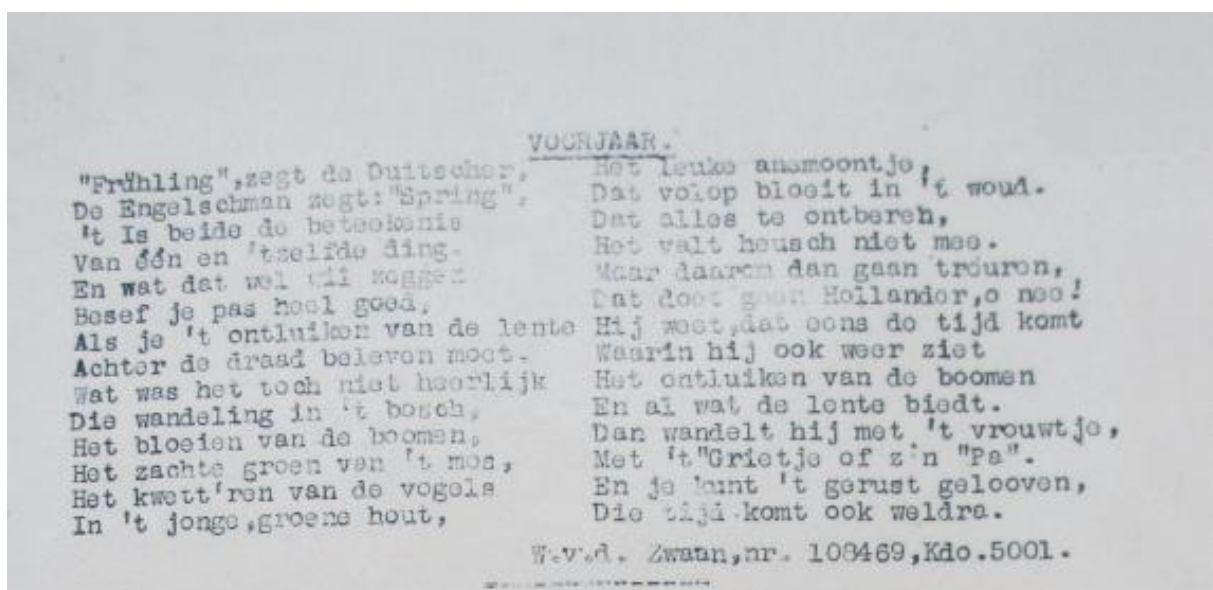

Groepsfoto voor de ziekenbarak met Ribbink (108276)

Onze eigen organisatie

Reeds in Altengrabow hadden we de indeling van onze eigen mensen in eigen hand en zo hadden we daar de indeling in compagnieën en secties. Deze militaire indeling, die natuurlijk bij ons als krijgsgevangenen paste, hebben we steeds aangehouden. In Herzberg werd dan ook direct bekeken, wie er als Lagercommandant benoemd zou worden en hoe we de mensen in secties in konden delen. Zo werd in het begin Theo Enklaar (kgf 108541) aangewezen als Lagercommandant en stond Bernard van Praag (kgf 108209) hem bij als een soort "orde-commissaris". Later evenwel, bleek dat Theo niet de rechte man was om leiding aan zo'n grote groep mensen te geven. De ruzie hierom liep aardig hoog op en de Duitse "Lagerführer" Gefreiter Kahlenberg, hakte de knoop door, met het aanstellen van Henk de Vries (kgf. 108565) uit Amsterdam, die werkelijk orde kon houden en die direct een nieuwe sectie-indeling ontwierp in 11 secties.

De sectie-commandanten hadden de leiding over hun groep mensen die gemiddeld uit 17 mensen bestond. Zij moesten zorgen voor de registratie van hun mensen, de verdeling van het eten, het ophalen van vuil wasgoed, het uitdelen van schoon goed, uitdelen van post, uitdelen van binnengekomen "Liebesgaben", etc.

Stukje van W.J. van der Zwaan in "De Windroos" no. 4 augustus en september 1944 (NIOD)

Vertrouwensman

Eén der voorrechten die wij als krijgsgevangenen hadden, was het aanstellen van een vertrouwensman. Deze, die gekozen werd door de jongens, stond tussen ons en de Duitsers als tussenpersoon. Hij had het "recht" om bij de hogere Duitse instanties te protesteren als er klachten waren over behandeling etc. Verder verzorgde hij voor verdeling van binnengekomen post en levensmiddelen en zorgde voor het geld enz. Hij had aan de "overkant" bij de Duitse wacht een kamertje, wat zijn "domein" was. Er was een rij planken langs de wanden, waar ieder volgens zijn nummer een plaatsje had en waar alle blikjes conserven, die in de pakketten van thuis en van het Rode Kruis zaten, werden neergezet. Deze conserven werden door hem ingeschreven en pas wanneer wij die blikjes direct nodig hadden, mochten we ze komen afhalen en moesten we ze ter plekke openmaken. Het was ons namelijk verboden blikwerk in ons bezit te hebben!

Verder zorgde hij voor de post. We mochten na verloop van enige tijd (vanaf september 1943) per maand twee brieven en twee kaarten naar huis sturen, dus ongeveer per week een stuk post. Deze post werd door de vertrouwensman verzameld en collectief verzonden.

Ook zorgde de vertrouwensman voor ons geld. Wij verdienden namelijk per maand een zeker bedrag in Reichsmarken. Dit werd uitbetaald in speciale "Lagermarken". De vertrouwensman was gerechtigd om geld in te zamelen en op naam naar huis te zenden. Later werd dit zenden naar Holland niet veilig meer geacht en bestond de gelegenheid ons geld door hem op te laten sturen naar het militaire Stammlager te Fallingbomel, waar wij een "Arbeitskommando" van waren. Ieder kreeg daar zijn eigen "Post-Konto" en dit werd "P.K. II" genoemd. Zo verdiende ik gemiddeld per maand 44 RM. Dit was zo de verdienste in de fabriek "Plattenwerk". De mensen die in de andere fabriek werkten "Sägewerk" verdienden meestal iets minder, omdat hun werktijd korter was. Zo zond ik twee maal geld naar huis, wat goed over is gekomen en de rest naar P.K. II, waar we later nooit meer iets van terug hebben gezien.

Kwamen er pakketten uit Holland, of van het Amerikaanse Rode Kruis dan was het de vertrouwensman die voor de verdeling zorgde. Hij hoefde, evenals de commandant, niet te werken, daar hij voor 200 man als vertrouwensman meestal genoeg werk had. Hij was steeds in het Lager en had daarbuiten tamelijk veel bewegingsvrijheid. Onze vertrouwensman was Karel van Brink (kgf. 108461) uit Breda.

Karel van Brink vertrouwensman in Arb.kdo Herzberg

Lagercommandant

Vanaf 15 augustus 1943 was Henk de Vries (kgf 108565) uit Amsterdam onze eigen Lagercommandant. Hij was aangesteld door de Lagerführer Kahlenberg, met ons aller goedvinden. Hij was in dienst korporaal. Zijn taak was het om de orde in het Lager te bewaren, te zorgen voor de Lagerdienst, het uitsturen van de werkploegen en was verantwoordelijk voor allen, zodat hij iedere dag op appèl, ons aan de Lagerführer moest present melden. Ook was hij evenals de vertrouwensman, steeds in het Lager en werkte niet. Hij moest zorgen dat 's morgens ieder op tijd gewekt werd, zijn bed uitkwam en op tijd op zijn werk was. Hij kreeg van de Duitsers de werkindeling en deelde aan de hand daarvan, de mensen in de ploegen in. Hij zorgde dat het Lager schoon-gehouden werd, dat et eten er kwam en op tijd was. Nam het appèl af en zorgde dat alles in het Lager goed verliep. Hij kon opdrachten uit laten voeren, door de mensen die hij daarvoor aanwees. Niet altijd ging alles volgens de regels, doch over het algemeen was hij een goed commandant en heeft veel goeds voor ons kunnen doen.

Amusement

In het Lager amuseerden we ons zelf vaak best. In het begin was er niets anders dan een mondaccordeon, die ik bespeelde. Later kwam er een geleende accordeon, die door Vic Scheers (kgf 108369) uit Breda, werd bespeeld. Ook kochten we later voor sigaretten gezamenlijk een oude rammelpiano, terwijl we nog later zelfs een oude vleugel cadeau kregen. Vaak hielden we cabaretavonden en de hoogtepunten waren de Kerstmis 1943 (met de eerste Amerikaanse pakketten, na een hongerperiode), Oud en Nieuw 1943, Pasen 1944, St. Nicolaas 1944, Oud en Nieuw 1944.

HERZBERG 5001. Kerstmorgen, heel in de vroege zingt een zang-
koor "Stille Nacht, Heilige Nacht" onder leiding van v.d. Berg.
's Middags Kerstdiner, verzorgd door de keukenartisten Jan van
Ardenne en Jacques Korndörffer. Gelijk bij elke maaltijd werd
ook hier gespecht en wel door den commandant de Vries (die op
dezen dag ook z'n verjaardag vierde) en den vertrouwensman van
Brink. Deze laatste bracht dank aan allen, die aan de versiering
van het gebouw en de samenstelling van het programma hebben
medegewerkt. Victor Scheers zorgde voor de diner-muziek. Gemeen-
schappelijke zang. Tweede Kerstdag. Gezamenlijke lunch, van Roekel
gaat voor in het gebed met het "Onze Vader". Muziek van Scheers
en Both. Nu volgt een uitgebreid programma: Jan Hobijn met z'n
Amsterdamsche liedjes, van der Ven "een nieuwe ster" declameert:
"Kerstvrede". Het is een afwisseling van luim en ernst. Vos komt
met een oude klepper op, die evenwel nog uitmuntend draeft. Van
der Zwaan: kindersangwedstrijd, Nico Kleassen als kleuter. Van
Roekel declameert het geheele Wilhelmus. Kok als Tino Rossi ro-
divivus. V. Mook, Wentink en Gordijn sluiten de rij der artisten.

... dat het leest dient te worden vermeld de muziek van Victor
Scheers en Both. Een buitengemeen repertoire. De bokswedstrijden
tijdens de feestdagen waren geheel in stijl: weddenschappen,
"bookmaker", totalisator. Breedveld en Westerveld, die beiden
"school maken" in deze sport, boksten een mooie demonstratie-
wedstrijd. De winnaars van de zes partijen waren: Garrelfs, Meyer,
Kostence, v.d. Burgt, Stuart en Koks. Het is zoo in de smaak geval-
len, dat op 14 Jan. wederom een bokswedstrijd georganiseerd is.
Het blijkt dus, dat in Herzberg wordt begrepen, dat boksen is
"the noble art of self-defending".

Oudejaarsviering: Cabaret "Oud en Nieuw". Artistiek leider Wim v.
d. Zwaan. Muziekmeester Victor Scheers. Medewerking van 33 perso-
nen. Te middernacht speeches van van Brink en de Vries. Tot slot
de fenomenale goocheltruc, besloten met het Wilhelmus. Een waar-
dig einde - en een veelbelovend begin.

(uit het verslag van Anneveld, nr. 10825)

Bokswedstrijd met Kerstmis (collectie Langhenkel).

Vic Scheers (kgf 108369) achter de piano

Verder waren er bokswedstrijden met een eigen gemaakte boksring, de bibliotheek onder leiding van Jo Wick (kgf 108478), kaartclubs met klaverjas- en bridgedrives, landkaarten met het bijhouden van het laatste oorlogsnieuws, dat we vaak clandestien binnenkregen. Verder causerieën over diverse onderwerpen, etc.

Bevrijding en terugkeer

Na Kerstmis 1944 kregen we geen pakketten meer binnen en zo kwam de tweede magere periode. Na februari 1945 stond de hele boel stil en werd er schaars gewerkt. Er was heel vaak luchtalarm en na een paar moeilijke weken in april 1945, waarbij een deel van de jongens weggevoerd werd, een deel vluchtte en wij ons met een hele groep in de buurt verstopten, werden we na een belegering van vier dagen op 11 april 1945 door de Amerikanen bevrijd.

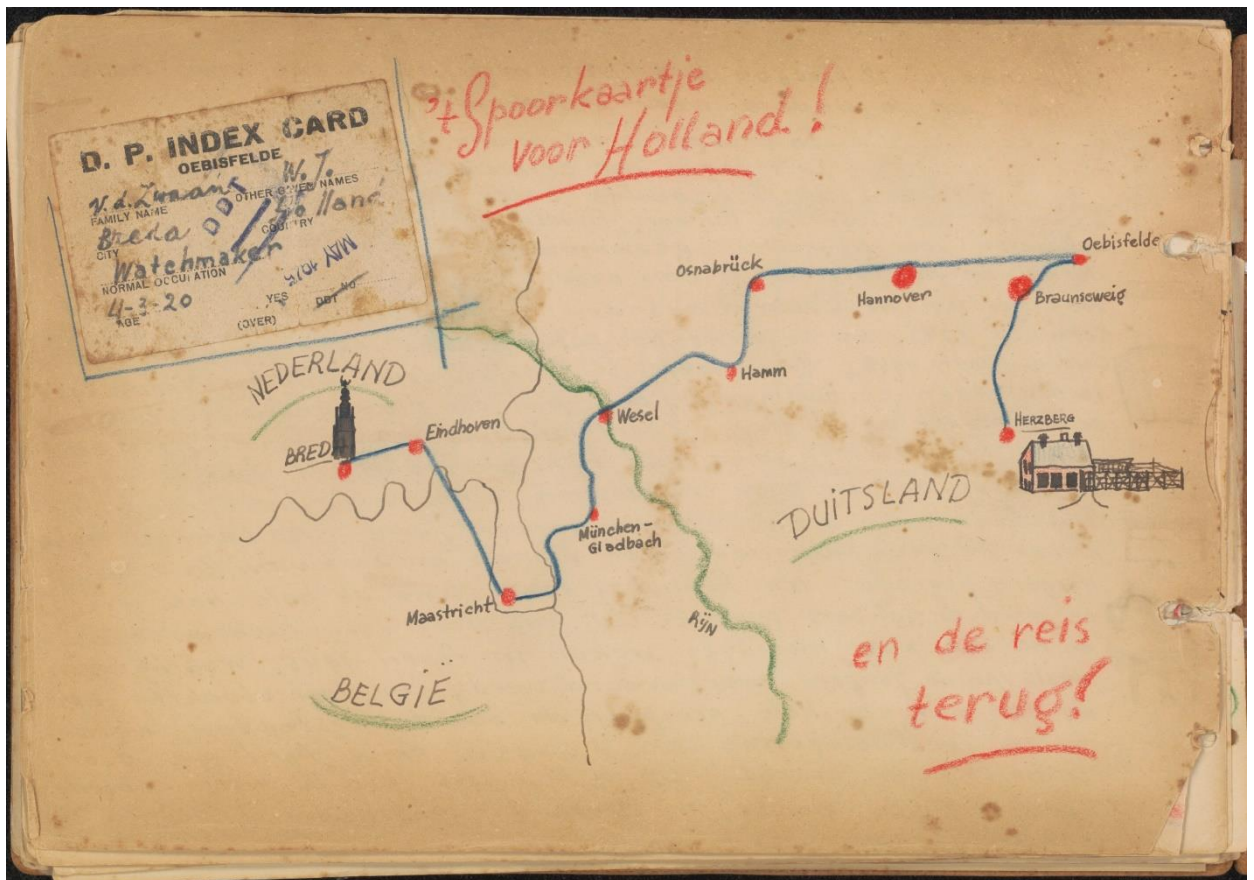

Amerikaanse Dodge WC in de straten van Herzberg (?) ter hoogte van "Buchdruckerei G. Frie[...]".

De terugreis verliep via Braunschweig, Hannover, Osnabrück, Wesel (daar over de Rijn), Maastricht en door België (over Hasselt) naar Breda.

Vanuit Herzberg ging de terugreis in eerste instantie per vrachtwagen naar Oebisfelde. Daar werd W.J. van der Zwaan geregistreerd en ontving hij een Displaced Persons (DP)-index card, welke kaart diende als bewijs om voedsel te kunnen ontvangen en als treinkaartje voor de reis naar huis.

Van Oebisfelde ging de treinreis over Hannover, Osnabrück, Hamm en Wesel. Bij Wesel werd door de Amerikanen de eerste operationele Rijn-spoorbrug gebouwd, welke vanaf 8 april 1945 gereed was en na de nodige testritten in gebruik werd genomen. W.J. van der Zwaan kan dus niet eerder dan 8 april 1945 deze verbinding gepasseerd zijn.

Op 13 mei 1945 kon ik weer behouden de ouderlijke woning in Breda binnenstappen!

Van der Zwaan heeft zich niet in het repatriëringscentrum te Weert gemeld. Hij vulde later een repatriëringsformulier in. Dit formulier bevindt zich in Nationaal Archief collectie 1001 en is hierna afgebeeld.

Verzoeken beleeft dit formulier, na ingevuld te zijn, in bijgesloten couvert per omgaande te willen retourneren. Indien betrokkene nog niet is teruggekeerd wordt verzocht bijgaand Opsporingsformulier in te vullen.

Z 1187

DEPARTEMENT VAN OORLOG

AANMELDINGSFORMULIER GEREPAATRIEERDE KRIJGSGEVANGENEN

1. Datum, plaats van terugmelding uit krijgsgevangenschap bij aankomst in Nederland	M Meidag, Maastricht
2. Naam en Voornamen	van der Zwaan, Willem Jacob
a. Wanneer en waar gemeld of gearresteerd	Amersfoort, Juni 1943
3. Geboorteplaats en -datum	Breda, 4-3-1920
4. Beroeps, Reserve of Dienstplichtig	Dienstplichtig.
5. Rang en Wapen	Soldaat, 6 ^e Dep. Bat. 6 ^e Reg. Inf.
6. Datum laatste bevordering	
7. Onderdeel, waarbij ingedeeld op 15 Mei 1940	6 ^e Reg. Inf.
8. Functie op dien datum	Soldaat
9. Stamboeknummer	?
a. Diploma's, talenkennis en beroep	Harlogemaker, Dipl. A, Mulo; Dipl. 3j. Hand. Av. School, Middenst. dipl. Vakdiploma, Frans, Duits, Engels.
10. Datum en aanvang krijgsgevangenschap	24 Juni 1943
11. Krijgsgevangenkampen, waarin achtereenvolgens verblijf werd gehouden	Amersfoort, Altengrabow (D.) Herzberg (am Harz.)
12. Krijgsgevangennummer	108469
13. Naam en adres naaste familie	Jac. v.d. Zwaan, Koninginnestraat 60, Breda.
14. Adres tijdens het buitengewoon verlof	idem.
15. Uitbetaald voorschot	f 100.-
16. Was de verzorging gedurende de krijgsgevangenschap: goed, middelmatig of slecht?	Slecht in 1943
17. Welke werkzaamheden werden aan u opgedragen?	monteur in houtfabriek
18. Zijn U sterfgevallen bekend van andere krijgsgevangenen?	Bij de beantwoording van de vragen 18 t/m 23 te vermelden: namen, rangen, leeftijden, adressen. Bij ons waren 4 sterfgevallen, deze zijn volledig gemeld door den vertrouwensman K.v. Brink, Bernhardsingel 36, Breda
Datum, oorzaak en plaats van overlijden	
19. Zijn U gevallen van ernstige ziekten bekend en hoe was de behandeling?	Ziekenbehandeling zeer slecht, heb zelf 2 maanden met zwerende voet gelegen.
20. Zijn U gevallen bekend van ontvluchting uit krijgsgevangenschap?	5 gevallen, allen gesnapt.

21. Zijn U namen bekend van **ziek-achtergebleven** krijgsgevangenen en zoo ja, waar? . . . . .

nee.

22. Zijn U namen bekend van **door den vijand vrijgelaten** krijgsgevangenen, uit hoofde van hunne politieke gevoelens? . . . . .

nee.

23. Zijn U namen bekend van krijgsgevangenen, die in **vijandelijken dienst** zijn getreden? . . . . .

nee.

24. Zijn U gevallen bekend van **oorlogsmisdaden** en **overtredingen** van de Conventie van Genève? . . .
Zoo ja, dan wordt U verzocht, met het oog op de bestraffing van oorlogsmisdadigers een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van tijd, plaats en omstandigheden der misdaad en de namen, adressen, enz. van de verantwoordelijke personen.

inlichtingen hierover geeft uitvoerig de ex-verbouwenman K.v.Brink, Bernhardsingel 36, Breda.

25. Hebt U ernstige klachten, omtrent de gedragingen van Uwe **mede-krijgsgevangenen**? . . . . .
Zoo ja, dan wordt U verzocht een afzonderlijk uitvoerig verslag bij te voegen, onder vermelding van namen, rangen en adressen.

nee.

Datum van vertrek uit ontvangstcentrum:

(plaats)

Maastricht

(datum)

12 Mei 1945.

De *Soldaat* (rang)

(Handtekening)

[Handwritten signature]

*M. Heijns, Maastricht
Van der Waard, Willem I
Dienstplaat
Soldaat
De naam van de krijgsgevangenen
op de namen 4 krijgsgevangenen
die zijn vertrokken
na de overname van de krijgsgevangenen
in de krijgsgevangenen. Het is
te voorkomen dat de naam van de
krijgsgevangenen niet wordt
verloren.*

Ned. Krijgsgewangen
Aanmeldingskaart voor gerepatrieerden.

Gemeente van aanmelding: **B R E D A.**
 Naam: *v.d. Kwaaan*
 Voornamen: *Willem J.*
 Woongemeente: 1/ *Breda*
 Geboren: *4-3-20*

No. *2280*
 ---W--- G 2/

MELDING VOOR	STEMPEL EN PARAAF	AANTEKENINGEN 3/
1. Volksgezondheid		
2. Politie		
3. Bevolking		
4. L.H:		
5. Arbeidsbureau		
6. Distributie		
7. Steunorgaan		

Datum afgifte: _____

518

Onderstaande lijst toont de Nederlandse krijgsgevangenen waarvan bekend is dat zij in het Arb.kdo 5001 Herzberg zijn geweest. De lijst is opgesteld aan de hand van de Ab- und Zuganglisten en de repatriëringsformulieren uit het Nationaal Archief (collectie krijgsgevangenen 2.13.98 en collectie 1001). De vetgedrukte namen betreffen mannen die in krijgsgevangenschap zijn overleden.

Achternaam	Voornaam	nummer	Geboren	Geboorteplaats	rang
Abee I'	Cornelis	108519	29-10-1911	Breda	Soldaat
Achterkamp	Gerrit Jan	108199	19-6-1910	Apeldoorn	Soldaat
Adams	Johannes Adrianus Cornelis	108389	9-8-1914	Goirle	Soldaat
Andreoli	Hubertus Leonardus	103098	30-8-1904	Haarlem	Soldaat
Anneveld	Henri Albertus Gerrit	108251	4-9-1914	Geleen	Soldaat
Ardenne van	Johannes (Jan)	108221	23-5-1911	Gouda	Korporaal
Assink	Anthonius Bernardus (Toon)	103389	17-7-1911	Utrecht	Soldaat
Baan	Cornelis	108656	20-10-1915	Rotterdam	Soldaat
Beek van	Renze	108113	27-10-1920	Velp	Soldaat
Bekker	Johannes Gerhardus Henricus	103385	27-7-1919	Arnhem	Soldaat
Bestman	Theodorus	103349	1-9-1920	Amsterdam	Soldaat
Bielderman	Hendrik Jan	108303	28-2-1918	Vorden	Soldaat
Bijl de	Johan	108207	2-12-1916	Kerkdriel	Korporaal
Bleijenberg	Wouter Marcus	103084	18-12-1911	Oudewater	Soldaat
Blejie	Johannes	108485	3-6-1918	Den Haag	Soldaat
Blokker	Pieter	108700	20-6-1919	Amsterdam	Soldaat
Boerboom	Arnoldus Jacobus	108200	12-4-1907	Arnhem	Soldaat
Both	Johannes Petrus	108313	6-11-1920	Arnhem	Soldaat
Brandhorst	Pieter	108510	17-7-1915	Leidschendam Stompwijk	Soldaat
Brands	Lambertus	108310	16-9-1919	Zutphen	Korporaal
Brandsma	Hendrik	108566	3-8-1911	Heerenveen Terband	Soldaat
Breedveld	Dirk Simon	108683	1-1-1912	Rotterdam	Korporaal
Brink van	Karel Leendert	108461	29-10-1915	Teteringen	Soldaat
Brinkman	Christiaan	103386	7-1-1904	Amsterdam	Soldaat
Bruggen van	Johan	108319	17-12-1919	Scherpenzeel	Soldaat
Bruyn de	Johannes	103256	5-4-1919	Amsterdam	Korporaal
Burgsteden van	Dirk	108682	31-7-1917	Maartensdijk	Soldaat
Burgt van de	Franciscus	108484	13-3-1920	Princenhage	Soldaat
Carbaat	Christiaan Herman	108575	25-12-1905	Arnhem	Soldaat
Cleef van	Meyer (Ab)	103170	28-1-1907	Amsterdam	Soldaat
Coenders	Louis Johannes	108477	13-8-1916	Rotterdam	Soldaat
Conradi	Klaas	108587	25-2-1905	Zwolle	Soldaat
Dam van	Arnold Jacob	108201	20-1-1909	Groningen	Soldaat
Damen	Hendrik	103327	16-2-1920	Amsterdam	Soldaat
Dekkers	Andreas Jacobus	108474	13-12-1919	Zundert	Soldaat
Diederiks	Willem	103030	8-7-1918	Arnhem	Soldaat
Diermanse	Hubertus Marinus	103158	16-1-1918	Haarlem	Soldaat
Diesen van	Johannes Baptist C.M.	108522	9-4-1909	Goirle	Soldaat
Duuren van	Johannes Hendrikus (Jo)	108470	25-12-1920	Princenhage	Soldaat
Eeninkwinkel	Cornelis Marinus	108259	30-5-1905	Arnhem	Korporaal
Eijnatten van	Marinus	108493	9-6-1915	Sprang Kapelle	Soldaat
Eijsbouts	Johannes Franciscus	108288	3-11-1909	Arnhem	Soldaat
Eijtjes	Jacob Theodorus	103250	16-6-1919	Weesp	soldaat
Elsman	Gerrit Hendrik	103118	1-5-1904	Amsterdam	Soldaat
Elsthout	Paulus	103252	18-12-1909	Vlaardingen	Soldaat
Endschot van	Johannes	108455	10-12-1910	Princenhage Beek	Soldaat
Enklaar	Theodorus	108541	27-2-1918	Edam	Soldaat
Ermen	Petrus	108375	30-11-1919	Princenhage	Soldaat
Frijters	Marinus Ludowicus	108482	1-5-1918	Teteringen	Soldaat
Garrelfs	Pieter Enno	103383	23-5-1920	Amsterdam	Soldaat
Geilvoet	Willem Cornelis	108688	5-5-1919	Zwartewaal	Soldaat
Gerritsen	Nikolaas	98470	10-1-1910	Oosterbeek	Korporaal

Gerritsen	Antonius Wilhelmus	108302	9-2-1904	Renkum	Soldaat
Gerritsen	Berend Gijsbert Jan Willem	108560	13-8-1906	Arnhem	Soldaat
Gerwen van	Franciscus Johannes Josephus	108383	23-12-1911	Tilburg	Soldaat
Geurtsen	Theodorus Johannes	108359	1-8-1905	Wageningen	Soldaat
Giesen	Philippus Fransiscus	108364	16-11-1918	Breda	Soldaat
Gieskens	Gijsbertus Jacobus	103097	24-4-1911	Laren	Soldaat
Gordijn	Gerardus Johannes Christiaan	108610	30-12-1910	Rotterdam	Soldaat
Groos	Cornelis M.J.	108468	3-12-1920	Eindhoven	Soldaat
Groot de	Jozef	108670	1-1-1906	Groningen	Soldaat
Grootveld	Johannes A.J.	103292	25-6-1920	Amsterdam	Soldaat
Guldenmond	Johannes Michiel Bernardus	108486	20-10-1911	Den Haag	Soldaat
Haas de	Corneille Alexander Jean	108642	12-5-1904	Amsterdam	Korporaal
Hagens	Joseph	103390	2-5-1912	Amsterdam	Soldaat
Hallebeek	Pieter Hendrikus	108202	30-6-1918	Nijmegen	Soldaat
Harlingen van	Mathijs	108659	10-11-1909	Rotterdam	Korporaal
Heibloem	Jan Cornelis	103384	15-6-1920	Amsterdam	Soldaat
Heij La	Petrus Gerrit	103144	1-12-1920	Rotterdam	Soldaat
Hennekam	Adrianus Johannes	108514	22-12-1905	Rucphen	Soldaat
Hesseling	Stephanus Johannes	108242	29-1-1919	Lobith	Soldaat
Heuvel van de	Jules C.	108540	21-8-1908	Breda	Soldaat
Hobijn	Johannes Lambertus (Jan)	108608	24-9-1904	Amsterdam	Korporaal
Hoef van de	Albert	103153	24-5-1919	Soest	Soldaat
Hoek van der	Johannes Jacobus Gerardus	108697	20-10-1912	Rotterdam	Soldaat
Hoes	Petrus Henricus Adrianus Cornelis	108394	4-2-1915	Tilburg	Soldaat
Hofman	Jacob	108275	8-5-1910	Apeldoorn	Soldaat
Hoogeman	Johannes	103127	23-3-1909	Amsterdam	Korporaal
Hoogendoorn	Huibert	108409	21-9-1912	Bergschenhoek	Soldaat
Hoon de	Petrus Paulus	108509	24-7-1909	Ginneken en Bavel	Soldaat
Huijgevoort van	Gerardus Cornelis	108526	14-5-1916	Tilburg	Soldaat
Huisman	Hendrikus Johannes	108282	28-12-1910	Bemmel	Korporaal
IJseldijk	Johannes Antonius	108314	20-6-1920	Borne	Korporaal
Jacobs	Johannes Wilhelmus	108504	28-6-1920	Made en Drimmelen	Soldaat
Jansen	Jan Gijsbert	108270	31-5-1906	Apeldoorn	Soldaat
Jong de	Johan Diederik	103027	29-1-1917	Rotterdam	Soldaat
Joor	Klaas	108268	7-11-1904	Amsterdam	Soldaat
Kampinga	Pieter	108672	6-4-1909	Rotterdam	Soldaat
Kilsdonk	Antony Cornelis	108512	13-6-1920	Dordrecht	Soldaat
Klaassen	Nicolaas Hermanus (Nico)	108606	12-11-1911	Nijmegen	Soldaat
Klasen	Willem	108264	7-7-1918	Tiel	Soldaat
Koelink	Petrus Nicolaas	108625	30-6-1919	Bussum	Soldaat
Koenen	Johannes Wilhelmus	108230	23-12-1907	Duisburg (Dsl)	Soldaat
Koenen	Wilhelmus Evert	108281	5-8-1911	Arnhem	Soldaat
Kok	Marinus	103262	29-11-1919	Watergraafsmeer	Soldaat
Koks	Petrus	108553	1-9-1919	Velsen	Soldaat kok
Kombrink	Kasper	108273	22-3-1904	Zwolle	Soldaat
Koopman	Frederikus Johannes	108204	19-12-1920	Hasselt	Soldaat
Korndörffer	Johan Jacob (Jacques)	108226	23-11-1915	Huthem (Dsl)	Soldaat
Kostense	Hendricus	103263	24-4-1920	Amsterdam	Soldaat
Kosters	Johan	108676	17-8-1912	Enschede	Soldaat
Koterus	Willem Johannes	103345	5-5-1917	Amsterdam	Soldaat
Kramer	Karel	108622	11-2-1912	Rotterdam	Soldaat
Kreeft	Anton	108638	20-3-1915	Bochem (Dsl)	Soldaat
Kruijf de	Anthonius Josephus	103155	27-3-1917	Loenen	Korporaal
Kunst	Gerben	103209	11-4-1913	Amsterdam	Soldaat
Kuppens	Christiaan Willem	108269	2-4-1919	Lobith / Herwen en Aerd	Soldaat
Laar van der	Jan	108223	20-1-1909	Rotterdam	Soldaat
Lagewaard	Teunis	108648	20-3-1916	Rotterdam	Soldaat

Lambrechts	Johannes	108365	28-7-1920	Breda	Soldaat
Lambregts	Wouter Cornelis	108416	11-3-1919	Geertruidenberg	Soldaat
Lamers	Jan	108307	1-8-1918	Oosterbeek Renkum	Soldaat
Lapidaire	Louis Wilhelmus Adrianus Jacobus	108462	5-12-1919	Breda	Soldaat
Leijten	Cornelis Wouterus	108521	2-10-1909	Oosterhout	Soldaat
Linden van der	Everardus Hendricus	103100	8-12-1914	Vinkeveen	Soldaat
Lith van	Herbert	108292	10-3-1919	Tiel	Soldaat
Loonstra	Pieter	108203	25-7-1918	Usquert	Soldaat
Looper de	Wilhelmus Johannes	103380	25-3-1918	Amsterdam	Soldaat
Löwenstein	Salli	108344	1-7-1916	Arnhem	Soldaat
Marcus	Daniel	108371	1-9-1919	Breda	Soldaat
Martens	Egbertus Johannes	103296	25-7-1920	Amsterdam	Soldaat
Mastenbroek	Wilhelmus Antonius	108546	14-2-1904	Gorinchem	Soldaat
Maters	Karel Dirk	103328	29-6-1918	Amsterdam	Soldaat
Meijbaum	Eligius Cornelis Johannes Maria	103298	11-12-1920	Amsterdam	Soldaat
Meijdam	Willem Elizabertus	108498	28-1-1919	Asperen	Soldaat
Meijer	Lucas Johannes Joseph	103391	9-4-1915	Amsterdam	Soldaat
Meijerink	Hendrik	108304	13-3-1916	Zutphen	Soldaat
Mook van	Lucas Jacobus	108523	18-2-1913	Tilburg	Soldaat
Morelissen	Govert (Goof)	108499	8-9-1909	Leerdam	Soldaat
Mulder	Lambertus	108495	23-3-1917	Hengelo	Soldaat
Müller	Reitze Jacobus	103350	22-11-1907	Amsterdam	Soldaat
Nijdam	Wiebe	103065	14-4-1911	Haarlem	Soldaat
Nijmeijer	Johannes Henricus	103257	7-4-1920	Amsterdam	Soldaat
Noorman	Johannes M.W.	103377	3-1-1917	Amsterdam	Soldaat
Norder	Frans	108677	27-1-1916	Nieuwe Pekela	Soldaat
Otterloo van	Frederik Otto	108239	15-4-1915	Westig (Dsl)	Soldaat
Oudega	Reinder Gerlof	108607	9-6-1907	Gelsenkirchen (Dsl)	Soldaat verpleger
Overbosch	Johannes	108222	14-9-1920	Doesburg	Soldaat
Pastor	Johannes	103343	26-3-1918	Amsterdam	Soldaat
Pauwelsen	Johannes Bernardus	108291	30-8-1919	Beuningen	Soldaat
Pellenaars	Jacobus	108353	11-9-1908	Terheyden	Soldaat
Peperkamp	Lodewijk Jan	108627	26-9-1909	Utrecht	Soldaat
Philipsen	Johan	108556	7-10-1912	Velp Rheden	Soldaat
Piers	Cornelis August	103086	4-12-1904	Haarlem	Soldaat
Pietersen	Dirk Hendrik	103344	23-10-1918	Amsterdam	Soldaat
Pothoven	Willem	108272	7-10-1917	Nijkerk	Soldaat
Praag van	Bernard	108209	20-8-1910	Amsterdam	Soldaat
Quispel	Teunis	108547	19-11-1905	Gouda	Soldaat
Renden	Aart	108298	29-1-1918	Harderwijk	Soldaat
Ribbink	Hendrik Jan	108276	9-12-1907	Apeldoorn	Soldaat
Roekel van	Adriaan Hendrik	108208	13-6-1916	Arnhem	Soldaat
Roelands	Cornelis P.	108516	15-8-1910	Gilzerijen	Soldaat
Roos de	Frederik	103353	27-2-1916	Amsterdam	Soldaat
Roskam	Gerrit	108293	18-1-1915	Dordrecht	Soldaat
Rusch	Abraham W. (Wim)	103017	19-1-1920	Amsterdam	Soldaat verpleger
Sanden van der	Arnoldus	108472	14-4-1917	Willemstad	Soldaat
Scheepens	Johannes Cornelis Christianus (Jan)	108528	14-5-1911	Tilburg	Soldaat
Scheers	Victor Henri F.J. (Vic)	108369	22-10-1906	Breda	Soldaat
Schlangen	Godfried	108437	1-11-1907	Kerkrade	Soldaat
Siebers	Jacobus	103305	21-6-1920	Amsterdam	Soldaat
Sloves	Arnold	108671	24-10-1905	Rotterdam	Soldaat
Smeulders	Johannes Jacobus Anthonius	103091	17-2-1908	Amersfoort	Soldaat
Smit	Gerard	108426	28-3-1918	Sliedrecht	Soldaat
Staal	Johannes L.	108479	10-2-1919	Breda	Soldaat
Stam van de	Dirk Jacobus	103107	16-5-1910	Oegstgeest	Soldaat

Stijn van	Leendert	108500	23-6-1918	Asperen	Soldaat
Stokker	Wilhelmus J.L.	108520	24-9-1907	Den Bosch	Soldaat
Stuart	August	103336	25-7-1918	Amsterdam	Soldaat
Surenbroek	Cornelis	103160	18-12-1904	Amsterdam	Soldaat
Suurland	Hendrikus Jacobus	108368	17-3-1920	Middelburg	Soldaat
Teenstra	Marten	108227	18-7-1918	Velp	Soldaat
Teeuwen	Frederik Joseph	103231	21-5-1920	Haarlem	Soldaat
Terlien	Bernardus Johannes A.F.	103090	30-5-1910	Weesp	Soldaat
Tetteroo	Anthonius Cornelis	103099	16-10-1920	Ouder Amstel	Soldaat
Theijn	Hendrik	103108	9-9-1909	Rotterdam	Soldaat
Tiggeman	Pieter Willem	103342	4-4-1916	Amsterdam	Soldaat
Uden van	Frederik Joh.	108286	9-10-1919	Tiel	Korporaal
Ven van der	Martinus Th.	108471	1-10-1920	Breda	Korporaal
Venema	Eggo	108668	1-2-1907	Hoogezand	Soldaat
Verkerk	Cornelis	103371	21-8-1920	Ruwiel	Soldaat
Vervoort	Theodorus	108639	10-4-1908	Groesbeek	Soldaat
Vink	Jan	103001	31-7-1919	Den Haag	Soldaat
Visscher	Jacobus	108217	3-10-1910	Zwolle	Soldaat
Vleesenbeek	Anthonie Johannes	108411	5-2-1914	Dordrecht	Soldaat
Vogt de	Michael Johannes	108508	2-6-1913	Etten Leur	Soldaat
Voorburg	Hendrikus C.	108503	7-12-1920	Gorinchem	Soldaat
Voorst van	Frans	108571	27-4-1912	Amsterdam	Soldaat
Vos	Arnoldus Gosewinus Petrus	103253	13-4-1920	Haarlem	Korporaal
Vos	Hendrik	108271	21-3-1904	Ugchelen	Soldaat
Vreezen	Gerard	108169	27-1-1916	Rotterdam	Korporaal
Vries de	Jan	103258	16-5-1919	Aalsmeer	Soldaat
Vries de	Heinrich (Henk)	108565	25-12-1909	Keulen (Dsl)	Korporaal
Vroegh	Teunis	108427	24-12-1919	Sliedrecht	Soldaat
Wagensveld van	Hendrik Gerrit	108218	22-12-1907	Arnhem	Soldaat
Wagter	Hendrik	103271	13-10-1911	Amsterdam	Soldaat
Walet	Jan Arend	103238	31-12-1918	Hilversum	Soldaat
Welgraven	Arie (Aart)	108357	18-7-1919	Wageningen	Soldaat
Wentink	Marinus	108320	10-12-1919	Zutphen	Soldaat
Westerveld	Salomon	103378	29-8-1911	Watergraafsmeer	Korporaal
Westland	Pieter	103255	28-3-1919	Huizen	Soldaat
Weustenenk	Lambertus	108318	17-8-1920	Doetinchem	Soldaat
Wick	Johan R. (Jo)	108478	5-10-1918	Breda	Soldaat
Wolring	Tiemen	103233	30-9-1904	Groningen	Soldaat
Wouda	Jan	103254	28-5-1920	Huizen	Soldaat
Zeeman	Elbert	103223	29-11-1919	Huizen	Soldaat
Zoeten	Albertus	103092	18-10-1912	Zeist	Soldaat
Zon van	Albertus	108593	9-9-1904	Utrecht	Soldaat
Zwaan van der	Willem Jacob	108469	4-3-1920	Breda	Soldaat